

Kommunala miljöförvaltningars tillsyn av vård-/äldreboendes beredskap för värmeböljor

MIKAEL KARLSSON 2023
MVEM03 EXAMENSARBETE FÖR MAGISTEREXAMEN 15 HP
MILJÖVETENSKAP | LUNDS UNIVERSITET

Kommunala miljöförvaltningars tillsyn av vård-/äldreboendes beredskap för värmeböljor

Mikael Karlsson

2023

LUNDS
UNIVERSITET

LUND
UNIVERSITY

Mikael Karlsson

MVEM03 Examensarbete för magisterexamen 15 hp, Lunds universitet

Huvudhandledare: Helena Hanson, CEC, Lunds universitet

CEC - Centrum för miljö- och klimatvetenskap
Lunds universitet
Lund 2023

Abstract

In recent years, heat waves have begun to be perceived as one of the biggest problems due to climate change. The Public Health Agency, which is the national supervisory guidance regarding health effects, has therefore updated its guidelines to ensure that regions and municipalities have sufficient information to carry out inspections in accordance with the Environmental Code.

This study focuses on how environmental and health protection inspectors at municipal environmental administrations can incorporate climate-adapted supervision regarding nursing homes for the elderly. The aim of this study is to understand how the municipal environmental administration works with supervision of nursing homes regarding their preparedness for heat waves.

Data was collected through interviews with representatives of ten municipal environmental administrations. The interview questions focused on how civil servants work with climate-adapted measures within the supervision of nursing homes for the elderly today and how the work could be organised like in the future.

The results show that the Public Health Agency's advice and guidelines are well known by the municipal environmental authorities and are used to a high extent in the supervision of nursing homes for the elderly. There is also a high level of knowledge among the municipalities' environmental and health protection inspectors regarding the health effects of heat waves.

However, the study also demonstrates a need of transferring this knowledge into checklists that can be used during inspections. All respondents agree that preparedness against heat waves must be included in future checklists for the supervision of nursing homes for the elderly.

Keywords: Climate adaptation, Elderly, Environmental code, Heatwave, Municipal environmental administration, Nursing home.

Populärvetenskaplig sammanfattning

Att man blir trött och hängig av värme känner nog de flesta till, men de flesta av oss klarar det tack vare skugga, solskydd och vätska. Men under en intensiv och långvarig värmebölja kan det bli riktigt allvarligt om du är äldre och samtidigt har en i övrigt vacklande hälsa. Under senare år och inte minst under den senaste värmeböljan sommaren 2018 insåg många verksamhetsutövare för vård-/äldreboenden att beredskap för värmeböljor måste finnas på plats. Enligt andra kapitlets allmänna hänsynsregler i miljöbalken (1998:808) har man även som miljö- och hälsoskyddsinspektör vid en kommunal miljöförvaltning ansvar för hälsan hos de boende på vård-/äldreboenden. Detta ansvar innebär en omfattande kontroll för att skydda de boendes hälsa. I denna kontroll ska äldre på vård-/äldreboenden alltid ha ett fullgott skydd mot värmeböljor med hjälp av sin kommunala miljöförvaltning.

Att ha ett fullgott skydd mot hälsokonsekvenserna av värme är sannerligen inte en självklarhet när en värmebölja slår till. Som boende på ett vård-/äldreboende är man redan utsatt på grund av ålder och dålig hälsa. En värmebölja innebär att temperaturen nån gång under dygnet överstiger 25 grader fem dagar i sträck. När effekterna av klimatpåverkan når oss i form av till exempel värmeböljor krävs det att vi som samhälle är rustat att skydda de människor som är som mest utsatta. Här har man som miljö- och hälsoskyddsinspektör en möjlighet att via sin yrkesroll skydda de som behöver det mest med hjälp av det som kallas tillsyn. Tillsyn är att kontrollera att verksamheter följer den lagstiftning som de är skyldiga att följa. Upptäcker man som miljö- och hälsoskyddsinspektör att en verksamhetsutövare vid ett vård-/äldreboende har dålig beredskap för värmeböljor, så kan man med hjälp av lagstiftningen besluta om åtgärder för att förbättra denna beredskap. Dålig beredskap kan exempelvis vara att vård-/äldreboendet saknar solskydd, har för dålig ventilation och inte ger deras boende möjlighet till svalkande rum vid värmeböljor.

I denna rapport har tio stycken kommunala miljöförvaltningar studerats för att förstå hur tillsynen av vård-/äldreboenden ser ut idag och hur den skulle kunna se ut i framtiden. Studien visar att det redan idag finns en bra tillsyn som är väl anpassad för att inspektera den inomhusmiljö som finns på vård-/äldreboenden. De som arbetar med denna tillsyn har en bra insyn i både gällande lagstiftning och möjliga hälsoeffekter på sårbara individer vid värmeböljor. Folkhälsomyndigheten som reglerar den tillsyn som miljö- och hälsoskyddsinspektörer gör vid vård-/äldreboenden har under de

senaste åren utökat materialet kring konsekvenser av värmeböljor. Här finns mycket handfasta råd och vägledning om hur tillsyn ska utföras bland annat gällande hur och vad man som miljö- och hälsoskyddsinspektör ska kontrollera. Utmaningen är nu att överföra dessa råd och denna vägledning från Folkhälsomyndigheten i deras egna arbetsrutiner trots de begränsade resurser som alltid finns vid landets kommunala miljöförvaltningar. För vare sig vi vill det eller inte så blir vi alla äldre och nästa värmebölja låter nog tyvärr inte vänta på sig allt för länge.

Innehållsförteckning

Abstract	3
Populärvetenskaplig sammanfattning	4
Innehållsförteckning	6
1 Inledning	8
1.1 Syfte	9
1.2 Frågeställning	9
1.3 Avgränsning.....	10
2 Metod	11
2.1 Urval av respondenter.....	11
2.2 Semi-strukturerade intervjuer.....	11
2.3 Analys	12
2.4 Etisk reflektion.....	12
2.5 Metodreflektion	13
3 Resultat	14
3.1 Rutiner och checklistor vid tillsyn	15
3.2 Lagstiftning och vägledning.....	16
3.3 Åtgärder vid vård-/äldreboenden	18
3.4 Kunskaps- och erfarenhetsutbyte.....	19
4 Diskussion	21
4.1 Dagens tillsyn	21
4.2 Utveckling.....	23
4.3 Nästa steg	24
5 Slutsats	25
Tack	26

Referenser.....	27
Bilaga 1 – Intervjuguide.....	30
Bilaga 2 – Kommunal checklista.....	31

1 Inledning

Att extremväder i framtiden kommer påverka oss alla på ett eller annat sätt är något de flesta i samhället är medvetna om. Global forskningsstudie på området värmeböljor visade att under 2017 utsattes 157 miljoner fler människor än år 2000 för negativ hälsopåverkan på grund av värmeböljor (Watts, et al., 2018). Värmeböljor beräknas bli den klimateffekt som kommer att påverka människors hälsa i Europa mest negativt i framtiden (Watts, et al., 2021). Hälsoeffekterna till följd av långa sammanhängande perioder av höga utomhustemperaturer kan bli allt mellan milda och livshotande (Rocklöv, et al., 2011). Effekternas allvarlighet beror både på värmeböljans intensitet och varaktighet samt hur sårbara människor redan är på grund av sjukdomshistoria och ålder (Oudin Åström, et al., 2011). Faktum är att vissa studier tyder på att enkom en högre ålder ger en ökad risk att dö på grund av flera dagars ihållande höga utomhustemperaturer (Kovats R.S. & Hajat S., 2008). Anledningen till att äldre drabbas värre än yngre beror mest på fysiska förutsättningar som bland annat nedsatt förmåga att reglera kroppstemperaturen, nedsatt förmåga i hjärt och kärlsystem samt försämrad vätskereglering (Meade R.D., 2020). Indikationer i studier gör också gällande att äldre som bor på vård-/äldreboenden är mer sårbara än de som inte bor där (Brown S. & Walker G., 2008). Dessutom är många av dessa äldre på vård-/äldreboenden beroende av läkemedel där biverkningarna kan bli ytterst allvarliga vid värmeböljor (Hajat, et al., 2010). Rent konkret innebär en värmebölja i Sverige att högsta utomhustemperaturen per dygn är högre än 25 grader i minst fem dagar (SMHI, 2018 A).

För att minska omfattningen av de problem som klimatförändringen medför behöver samhället anpassa sig mer. Klimatanpassning är inom många områden i samhället en process som ges hög prioritet. Under de senaste åren har värmeböljor börjat uppfattas som ett av de största problemen på grund av klimatpåverkan (Folkhälsomyndigheten, 2021 B).

Både statliga myndigheter och länsstyrelser omfattas numera av en förordning (Sveriges riksdag, 2018) som såg dagens ljus under samma år, nämligen 2018, som vår senaste långvariga värmebölja (SMHI, 2018 B). Folkhälsomyndigheten som är nationell vägledande tillsynsmyndighet gällande hälsopåverkan (Folkhälsomyndigheten, 2021 C) har därefter uppdaterat sina riktlinjer i både rapporter och vägledningar för att regionerna och kommunerna runt om i landet ska ha fullgott underlag att utföra tillsyn enligt miljöbalken (Sveriges riksdag, 1998).

Tillsyn vid våra kommunala miljömyndigheter är ett skarpt verktyg för att få fastighetsägare och verksamhetsutövare att följa lagstiftningen och därmed förhindra olägenhet för människors hälsa eller miljön. Som yrkeskategori har därför

miljöinspektörer en kommande nyckelroll att även inom klimatanpassning se till att denna lagstiftning efterlevs. Vägledning från rådgivande tillsynsmyndigheter gällande hur denna tillsyn vid landets kommunala miljömyndigheter kan utföras har tagits fram (Folkhälsomyndigheten, 2021 A). Dessa vägledning är oftast inte en naturlig del av de checklistor miljöinspektörer använder vid inspektionstillfället vid sin tillsyn av vård-/äldreboenden.

Målet med Folkhälsomyndighetens vägledning är att klimatanpassad tillsyn ska bli en integrerad del av den tillsyn regioner och kommuner redan utför gällande till exempel inomhusklimat i allmänt betingade lokaler och utrymmen. Som miljö- och hälsoskyddsinspektör vid kommunal miljöförvaltning krävs att du har ett bra underlag gällande tillsyn och specifikt i inspektionsfasen ute på verksamheter (Isenstam 2019, s. 44–45). En stor del av den tillsyn som utförs vid kommunala miljöförvaltningar är att förutse och uppmärksamma brister i verksamhetens inomhusmiljö för att undvika ohälsa enligt miljöbalken (Folkhälsomyndigheten, 2022 B).

Kommunala miljöförvaltningar kan vara uppbyggda och organiserade på olika sätt. Tillsynsobjekten som ingår i en kommuns tillsyn enligt miljöbalken hanteras oftast av kommunens miljö- och hälsoskyddsinspektör via delegation av kommunens miljönämnd. Miljönämnden är kommunens politiska organ som tar beslut gällande frågor som rör tillsyn gällande miljöbalken. (Sveriges riksdag, 2011)

Efter värmeböljan 2018 och huvudsakligen efter införlivandet av förordning (2018:1428) om myndigheters klimatanpassningsarbete (Sveriges riksdag, 2018) började man arbeta med införlivandet av klimatanpassning som en del av regioners tillståndsprövningar (Länsstyrelsen Skåne, 2020). Men än så länge är det fortsatt sällsynt att som miljö- och hälsoskyddsinspektör vid kommunal miljöförvaltning arbeta med klimatanpassningsfrågor enligt en uppföljning Miljösamverkan Sverige under hösten 2021 gjorde på sitt projekt "Klimatanpassning i prövning och tillsyn" (Miljösamverkan Sverige, 2018).

1.1 Syfte

Syftet med denna studie är att förstå hur kommunala miljöförvaltningar arbetar med tillsyn av vård-/äldreboendens beredskap för värmeböljor.

1.2 Frågeställning

1. Hur ser dagens tillsyn ut på kommunala miljöförvaltningar vid inspektion av vård-/äldreboendens beredskap för värmeböljor?
2. Hur skulle tillsynen behöva utvecklas för att förstärka vård-/äldreboendens beredskap för värmeböljor?

1.3 Avgränsning

Studien fokuserar på de klimatanpassningsåtgärder gällande värmeböljor som går att kontrollera via en okulär besiktning eller via dokumentation, som ingår i verksamhetsutövarnas egenkontroll, vid inspektion av de vård-/äldreboenden som omfattas av kommuners tillsyn enligt miljöbalken.

2 Metod

För att besvara studiens syfte och frågeställningar intervjuades miljöinspektörer vid 10 svenska kommuner. Studien genomfördes under april 2023.

2.1 Urval av respondenter

Som ett första steg i studien kontaktades samtliga 28 skånska miljöförvaltningar i Skåne som utför kommunal tillsyn som faller under miljöbalkens paragrafer inom hälsoskydd. Att Skåne valdes ut beror på att denna studies författare gjorde sin praktik vid en skånsk kommuns miljöförvaltning och därmed fick en viss kännedom om hur skånska kommuner arbetar. Samtliga kontaktades med ett personligt ställt e-post-meddelande till den avdelning eller enhet som via kommunens hemsida var ansvarig för tillsyn enligt miljöbalken vid vård-/äldreboenden. Av dessa 28 skånska miljöförvaltningar kunde fem delta i studien av de totalt 15 som svarade. För att öka antalet deltagande kommuner kontaktades även 12 stycken större miljöförvaltningar norr om Skåne och söder om Uppsala. Att dessa valdes ut berodde på det större befolkningsunderlaget i kommunerna, vilket är en förutsättning för en större miljöförvaltning. Av dessa 12 miljöförvaltningar kunde fem delta i studien av de totalt 8 som svarade. Totalt inkluderades tio kommunala miljöförvaltningar i studien och de var Borås, Burlöv, Kristianstad, Landskrona, Linköping, Stockholm, Trelleborg, Uppsala, Ängelholm och Örebro. Av de deltagande kommunerna var Burlöv den minsta och Stockholm den största.

2.2 Semi-strukturerade intervjuer

Som intervjuform valdes semi-strukturerade intervjuer (Bryman 2011, s. 206). Intervjuformen valdes ut då frågorna i intervjuguiden (se bilaga 1) var av den arten att intervjuaren skulle behöva ställa följdfrågor. Med tanke på denna studies syfte och frågeställningar innehöll intervjuguiden allmänna frågeställningar som var öppna för diskussion. Intervjuguiden innehöll sex stycken frågor som baserades på denna studies frågeställningar. Samtliga respondenter fick ta del av frågorna i förväg. Det empiriska materialet bestod av det inspelade svarsmaterialet där miljöförvaltningarnas

representanter gällande tillsyn av vård-/äldreboenden fick delge sin kunskap och erfarenhet kring denna tillsyn.

För att fastställa ramarna för intervjun inleddes intervjutillfället med en kort presentation gällande syftet med studien. Därefter informerades respondenterna om att deras svar endast skulle användas i enlighet med denna studies syfte. Samtliga godkände att ljudfil spelades in vid intervjutillfället för att underlätta för intervjuaren. Det inspelade materialet lyssnades sedan igenom vid två tillfällen innan respondenternas svar skrevs ner och kategoriserades efter respektive fråga i intervjuguiden.

Alla frågor ställdes i form av öppna frågor för att primärt undvika felkällor i samband med intervjutillfället (Bryman 2011, s. 202). Under två veckor, vecka 16 och 17, genomfördes de cirka 30 minuter långa intervjuerna med miljö- och hälsoskyddsinspektörer från tio kommunala miljöförvaltningar.

2.3 Analys

Det insamlade svarsmaterialet analyserades tematisk (Bryman 2011, s. 528) för att hitta repetitioner samt likheter och skillnader som de intervjuade gav uttryck för via frågorna i intervjuguiden (se bilaga 1). Svaren på intervjuerna kontextualiserades även med de vägledningar och råd som finns på området gällande tillsyn enligt miljöbalken, vilket gjorde att en analys även kunde utföras via teori-relaterat material kring inspektioner (Isenstam 2019, s. 41). Med hjälp av detta material resulterade den tematiska analysen i identifieringen av fyra centrala områden som påverkar och skapar förutsättningar för varandra att utöva en god tillsyn enligt denna studies syfte och frågeställningar. De fyra centrala områdena är rutiner och checklistor vid tillsyn, lagstiftning och vägledning, åtgärder vid vård- och äldreboenden samt kunskaps- och erfarenhetsutbyte.

2.4 Etisk reflektion

Denna studie baseras på etiska principer som informationskravet, samtyckeskravet, nyttjandekravet samt anonymitet (Bryman 2011, s. 131–132). Gällande informationskravet och samtyckeskravet blev alla intervjuade informerade om denna studies syfte vid bokningstillfället av intervjun och samtliga intervjuade fick ta del av intervjuguiden (se bilaga 1) en dag innan intervjutillfället. Alla intervjuade deltog i denna studie i enlighet med nyttjandekravet efter att ha blivit garanterade att all information som samlades in via intervjuerna endast skulle användas i denna studie. Slutligen garanterades samtliga inblandade anonymitet då rapportens syfte inte var att jämföra arbetssätt eller åsikter.

2.5 Metodreflektion

Både urvalet av respondenter och de semi-strukturerade intervjuerna visade sig vara en god förutsättning för att få en inblick i vilka möjligheter och hinder miljö- och hälsoskyddsinspektörer vid kommunala miljöförvaltningar ser utifrån denna studies syfte och frågeställningar. Intervjuguiden (se bilaga 1) lämpade sig väl till både diskussion och egna funderingar från respondenterna gällande deras roll att även kunna arbeta förebyggande vid tillsyn av vård-/äldreboendes beredskap för värmeböljor. Att bortse från den så kallade intervjuareffekten (Bryman 2011, s. 229) var inte möjlig med tanke att intervjuerna gjordes via digitalt forum där de intervjuade både såg och hörde den som intervjuade dem. Men eftersom intervjuaren var densamma och alla frågorna ställdes i samma ordning vid samtliga intervjuer, så ska denna effekt inte ha påverkat utfallet av studiens resultat.

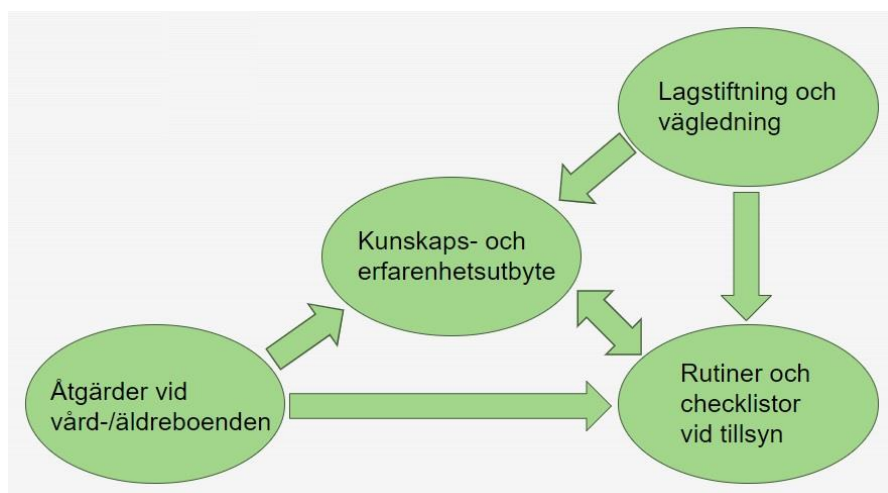
Denna studie gör inte anspråk på att vara en fullskalig överblick hur landets alla 290 stycken kommuner arbetar med tillsyn av vård-/äldreboendes beredskap för värmeböljor. I mångt och mycket styrs varje kommuns miljöförvaltningar utifrån sina specifika förutsättningar gällande kommunens befolkningens mängd, lokalisering och ekonomiska resurser. Men till författaren av denna studies stora glädje lyste passionen för yrket som miljö- och hälsoskyddsinspektör igenom vid varje intervjutillfälle oavsett vilken kommun de intervjuade representerade.

Vid några tillfällen under intervjuerna misstolkade den intervjuade frågeställningarna i intervjuguiden, men det var inte svårt att korrigera detta från intervjuarens sida. Som exempel kan nämnas att en respondent vid ett tillfälle trodde att åtgärder för beredskapen mot värmeböljor på vård-/äldreboende handlade om att personal kunde börja cykla till boendet. I ett större perspektiv så hade hen rätt.

Två frågor som i efterhand hade varit intressanta att ha med i intervjuguiden är hur arbetet med att ta fram de rutiner som används vid revidering av checklistor för tillsyn fungerar på de kommunala miljöförvaltningarna samt om det är möjligt att införa ett slags rapporteringssystem från verksamhetsutövare där de måste rapportera in boendes klagomål på inomhusmiljön till den kommunala miljöförvaltningen, likt systemet som finns inom livsmedelstillsyn där verksamhetsutövare måste rapportera misstänkt eller bekräftad matförgiftning till kommunens miljöförvaltning.

3 Resultat

Följande kapitel består av fyra delar (se figur 1) utifrån hur dessa påverkar och skapar förutsättningar för varandra att utöva en god tillsyn enligt denna studies syfte och frågeställningar. Den första delen, kapitel 3.1, beskriver de rutiner och checklistor kommunernas miljöförvaltningar använder vid tillsyn av vård-/äldreboenden. Den andra delen, kapitel 3.2, beskriver den lagstiftning och de nationella vägledning som används vid tillsyn av vård-/äldreboendes beredskap för värmeböljor. Den tredje delen, kapitel 3.3, beskriver de åtgärder som är möjliga att kontrollera vid tillsyn av vård-/äldreboendes beredskap för värmeböljor utifrån denna studies avgränsningar. Den fjärde delen, kapitel 3.4, beskriver det kunskaps- och erfarenhetsutbyte som kommunala miljöförvaltningar använder vid uppdatering av rutiner och checklistor både internt och genom samverkan med andra kommuners miljöförvaltningar. Samtliga kapitel i denna studies resultatdel baseras på studiens frågeställningar hur dagens tillsyn ser ut samt hur tillsynen behöver utvecklas för att förstärka vård-/äldreboendens beredskap för värmeböljor.

Figur 1. Fyra centrala områden som påverkar kommunala miljöförvaltningars arbete med tillsyn av vård-/äldreboendes beredskap för värmeböljor. Pilarna visar hur de olika områdena påverkar varandra och specifikt processen bakom hur de rutiner och checklistor som används vid inspektionstillfället på en vård-/äldreboendenhet utformats och framtagits.

3.1 Rutiner och checklistor vid tillsyn

Här beskrivs de rutiner och checklistor som bygger på den lagstiftning och den tillsynsvägledning från Folkhälsomyndigheten som kommunernas miljöförvaltningar använder vid tillsyn av vård-/äldreboenden utifrån respondenters svar.

De flesta miljöförvaltningar bedriver tillsyn på vård-/äldreboenden med ett bestämt tillsynsintervall, men hur långt intervallet är skiljer sig åt mellan kommunerna. En del kommuner har målsättningen att genomföra tillsynsbesök varje år medan det i andra kommuner kan det dröja upp till sju år mellan besöken. Bidragande faktor till hur ofta besök genomförs är kommunens resurser att utföra tillsyn samt antalet tillsynsobjekt. De kommunala miljöförvaltningarna som ingått i denna studie har tillsyn enligt miljöbalken på cirka 20 vård-/äldreboende till över 60 stycken. Mängden tillsynsobjekt inom denna kategori och tillgängliga miljöinspektörer som kan utföra tillsyn på dessa objekt gör tillsammans att tillsynen på vård-/äldreboenden kontinuerligt är i förändring. En ytterligare aspekt på denna tillsyn i kontinuerlig förändring är att kommunerna ofta baserar tillsynsintervall och tillsynsavgift på storleken/antalet boende på vård-/äldreboendet. Detta gör att i vissa fall förekommer olika tillsynsintervall på samma typ av tillsynsobjekt inom samma miljöförvaltning, där de stora objekten har tätare tillsyn än de mindre.

Tillsyn kan också initieras från de boende, de boendes anhöriga eller personal på vård-/äldreboenden. Denna studie visar att det är sällsynt att de boende, de boendes anhöriga eller personal på vård-/äldreboenden initierar klagomålsärenden hos den kommunala miljöförvaltningen. Erfarenheten från respondenterna i denna studie är att de med klagomål eller synpunkter gällande inomhusmiljö på vård-/äldreboenden oftast kontaktar verksamhetsutövaren direkt. I de fåtal ärenden som inkommit till kommuners miljöförvaltningar gällande klagomål på inomhusmiljön och temperatur har verksamhetsutövare varit väldigt tillmötesgående för att lösa situationen efter platsbesök.

Platsbesök på vård-/äldreboenden är i stort sett alltid förbokad tillsyn med verksamhetsutövaren, vilken förutses vara verksamhetens enhetschef. En inbjudan skickas ut till denna enhetschef via ett informationsbrev innan inspektionstillfällets tid och plats bekräftas via telefonkontakt. Verksamhetschefen alternativt den verksamhetsansvarig får därefter bjuda in de personer som hen anser vara lämpliga att delta vid tillsynsbesöket. Lämpliga personer här kan vara vaktmästaren och/eller fastighetsägaren som har den kunskap om vård-/äldreboendets fastighet som efterfrågas vid inspektion. Verksamhetsutövaren kan också bjuda in specifik personal gällande det tillsynsfokus som efterfrågas i inbjudningen till inspektionen. Det är till exempel fördelaktigt om städansvarig eller representant för vård-/äldreboendets städrutiner finns på plats vid tillsynsbesöket om tillsynsfokus till exempel gäller rutiner kring städning och rengöring.

Tillsynsfokus vid inspektionstillfället varierar beroende på verksamhetens historik vid tidigare inspektioner, exempelvis gällande tidigare uppkomna avvikelser gällande inomhusmiljön på vård-/äldreboendeenheten, samt beroende på vad

Folkhälsomyndigheten har valt att lägga fokus på i sin senaste tillsynsvägledning, då myndigheten är tillsynsvägledande gällande kommunala miljöförvaltningars tillsyn vid vård-/äldreboenden enligt miljöbalken (se avsnitt 3.2 för mer information om lagstiftning och vägledning).

Med tanke på den coronapandemi som har påverkat vård-/äldreboenden under de senaste åren har den huvudsakliga tillsynsfokusen på kommunala miljöförvaltningar i många fall efter pandemin varit att göra ett fysiskt tillsynsbesök. På grund av restriktionerna kunde dessa fysiska inspektioner inte utföras under pandemiåren och den tillsyn som utfördes innefattade att verksamhetsutövaren fyllde i, med telefonkontakt mellan miljöinspektör och verksamhetsutövare vid oklarheter, den checklista som den kommunala miljöförvaltningen tagit fram till det specifika inspektionstillfället. När fysiska inspektioner åter var möjliga följdes dessa ifyllda checklistor upp med den okulära inspektion som inte var möjlig under pandemin.

Tillsynsfokus på de checklistor som miljöinspektörer använt under de senaste inspektionsomgångarna vid vård-/äldreboenden har fram för allt handlat om hur städning, hygien och smittskydd sker enligt gällande lagstiftning (se exempel på en respondents oidentifierade checklista för innevarande år i bilaga 2). Dessa områden är de som har uppmärksammats oftast vid tidigare tillsyn och i samverkan med vägledande myndighet och i samverkan med andra kommunala miljöförvaltningar. Andra områden som många kommuner arbetar med och som alltid finns med på checklistor vid denna tillsyn är temperatur, luftkvalité, ventilation, fukt- och vattenskador, buller, radon och legionella i inomhusmiljöer. Dessutom är alltid ansvarsfördelning mellan verksamhetsutövare och fastighetsägare samt verksamhetens egenkontrollprogram i fokus vid tillsyn enligt miljöbalken.

3.2 Lagstiftning och vägledning

Här beskrivs den lagstiftning och de vägledningar som används vid tillsyn av vård-/äldreboendes beredskap för värmeböljor utifrån denna studies respondents svar.

De flesta respondenter kände till förordning (2018:1428) om myndigheters klimatanpassningsarbete (Sveriges riksdag, 2018), men det var i regel inte något man arbetade med i någon större utsträckning på de kommunala miljöförvaltningarna i relation till tillsyn av vård-/äldreboende. Förordningen riktar sig till myndigheter och regionerna som är tillsynsvägledande gällande kommunernas tillsyn enligt miljöbalken. Ett par av respondenterna kände till att både Folkhälsomyndigheten och länsstyrelsen i dess regioner kan initiera, stödja och följa upp kommunernas klimatanpassningsarbete inom ramen för dess samordnade uppdrag för det regionala arbetet med klimatanpassning. Några respondenter hade kunskap om att andra avdelningar på deras miljöförvaltning jobbar med området klimatanpassning, men på deras enhet eller i deras arbetsgrupp kring hälsoskydd användes förordningen för närvarande inte som vägledning. Några kommuner hade dessutom uppmärksammat att Folkhälsomyndigheten i olika utskickskampanjer hade utkommit med handfasta

råd till kommunerna för att förbättra situationen på både skolor och äldreboenden vid effekter av klimatförändringar som till exempel värmeböljor. En av de större intervjuade kommunerna hade dessutom haft ett seminarium om inomhustemperaturer på vård-/äldreboenden som en miljöstrateg på kommunen höll i och denna respondent såg detta som ett tydligt tecken på att förordningen påverkar klimatanpassningsarbetet inom kommunen.

Samtliga respondenter var överens om att vägledningarna från Folkhälsomyndigheten och specifikt "Tillsynsvägledning om temperaturer inomhus" (Folkhälsomyndigheten, 2022 C) används både flitigt och med fördel som underlag vid tillsyn av vård-/äldreboenden enligt miljöbalken. Huvudsakligen används vägledningen som underlag vid tillsyn, eftersom verksamhetsutövaren måste kunna redogöra för vilka rutiner det finns för att mäta inomhustemperaturer. Vägledningen fungerar även som råd och stöd för att hålla sig uppdaterad med lagstiftningen, vilket är en viktig fråga för kommunernas miljöförvaltningar. Vägledningarna från Folkhälsomyndigheten används också inom den serviceplikt man besitter vid kommunens miljöförvaltning och kan användas för att sprida information kring gällande lagstiftning till verksamhetsutövare.

Gällande de vägledningarna från Folkhälsomyndigheten som specifikt berör värmeböljor har endast enstaka respondenter använt dessa som underlag vid ett ytterst fåtal tillsynsbesök enligt miljöbalken. Ett exempel som några respondenter nämner är att de har använt dessa vägledningarna som underlag för att följa upp den beredskap vård-/äldreboenden har kopplat till extrem kyla och extrem värme. Här har man upplevt att det har varit lättare att följa upp kyla före värme med hjälp av vägledningen, då man anser att den är allt för diffus och svåränvänd vid värme gällande bland annat temperaturgränsvärden.

Gällande tillsynsvägledningarna från Folkhälsomyndigheten och den lagstiftning de bygger på så har ingen av respondenterna använt detta för att förelägga någon verksamhetsutövare för att förebygga effekter vid värmeböljor. Samtliga intervjuade i denna studie är eniga om att en konstaterad olägenhet alltid krävs för att förelägga en verksamhetsutövare om åtgärd (se avsnitt 3.3). Ett exempel på konstaterad olägenhet som har lett till förelägganden som ändå har gett förebyggande resultat ur klimatanpassningssynpunkt är när en av de intervjuade miljöförvaltningarna hade uppmärksammat långvariga och för höga inomhustemperaturer på grund av att gällande byggkrav inte har uppfyllts angående ventilationssystemet. En av respondenterna i denna studie hade också kunskap om att en grannkommuns miljöförvaltning hade beslutat om att förelägga en verksamhetsutövare på ett vård-/äldreboende om åtgärd att installera en kylanläggning på grund av för höga och långvariga inomhustemperaturer.

Både lagstiftningen och Folkhälsomyndighetens vägledning på tillsynsområdet har förutom ovanstående lett till olika tillsynskampanjer vid några av respondenternas miljöförvaltningar. Bland annat har en respondents miljöförvaltning gjort något man kallade tematillsyn med fokus på verksamhetens klimatanpassningsarbete. Efter tillsynen i form av platsbesök informerades verksamhetsutövarna om vad miljöförvaltningen hade upptäckt i form av avvikelser och vad verksamhetsutövaren

skulle korrigeras för att öka sin beredskap mot till exempel värmeböljor. Utöver detta exempel svarade en intervjuad i denna studie att omfattande dialoger sker med fastighetsägare i kommunen om att klimatsäkra sina fastigheter bland annat ur perspektivet kommande värmeböljor.

Även om samtliga respondenter i denna studie är överens om att olägenhet behövs för att förelägga verksamhetsutövare om åtgärd, så ser ingen något direkt hinder att det inte skulle vara möjligt att förelägga enligt andra kapitlet i miljöbalken (Sveriges riksdag, 1999) för att förebygga till exempel effekterna av en kommande värmebölja. Men nästan samtliga respondenter i denna studie nämner ändå att det mest fördelaktiga för att kunna förelägga i förebyggande syfte är att en konstaterad uppmätt temperaturlägenhet eller olägenhet är konstaterad och bedömd av en externt sakkunnig. Om förelägganden görs med eller utan protokoll från externt sakkunniga så får man enligt några av respondenterna ställa väldigt generella krav på att verksamheten får komma in med en åtgärdsplan på möjliga åtgärder för att förebygga värmeböljor. Föreläggandet blir då ett beslut om att verksamhetsutövaren ska utföra en utredning och att de i denna utredning ska presentera lösningar som förhindrar ohälsa och olägenhet efter bästa möjliga förmåga utifrån verksamhetens egna förutsättningar.

Enligt miljöbalken är grunden för all tillsyn vid vård-/äldreboenden att man arbetar utifrån bekräftad olägenhet som till exempel överskridna gränsvärden gällande inomhustemperaturer inomhus. Misstänker en kommunal miljöförvaltning problem gällande för höga långvariga inomhustemperaturer på en vård-/äldreboendeenhet behövs någon form av temperaturlogg för att gå vidare med ärendet. Det finns redan idag rutiner på samtliga kommunala miljöförvaltningar för att mäta temperaturer vid klagomålsärenden på alla former av tillsynsobjekt. De flesta respondenterna i denna studie menar att med hjälp av den lagstiftning och de tillsynsvägledningarna som har nämnts i detta avsnitt är det möjligt att skriva beslut om föreläggande om utredningsförslag på åtgärder om temperaturlogg finns.

3.3 Åtgärder vid vård-/äldreboenden

Här beskrivs de åtgärder som är möjliga att kontrollera vid tillsyn av vård-/äldreboendes beredskap för värmeböljor utifrån denna studies avgränsningar och utifrån denna studies respondenters svar.

Samtliga respondenter nämnda att det enklaste sättet att kontrollera vård-/äldreboendeenheternas beredskap för värmeböljor var att vid rundvandring på inspektionstillfället kontrollera utrustning och status på denna utrustning. Utrustning som lätt kan kontrolleras okulärt är bland annat solskydd i form av exempelvis markiser, persienner, solfilm och om möjligt alltid förorda solskydd som sitter utvändigt på fastigheten. Att kontrollera utemiljön kan här vara fördelaktigt eftersom man förutom solskydd kan kontrollera andra typer av skuggning som till exempel

vegetation som kan skydda de boende på vård-/äldreboenden både i inomhus- och utomhusmiljö vid värmeböljor.

En naturlig del av den tillsyn som utförs vid vård-/äldreboenden är att kontrollera alla aspekter kring en välfungerande ventilation. Ventilation i en fastighet är ett stort, viktigt och komplext område, så därför är det vitalt att verksamhetsutövaren kan visa att obligatoriska kontroller är gjorda och att rutiner finns vid behov av reparation. Förutom en välfungerande ventilation finns det vård-/äldreboenden som använder både mobila och fasta fläktar och AC-anläggningar. Här har många verksamhetsutövare redan uppmärksammat det behov som kan tänkas uppkomma vid värmeböljor och denna del är oftast en lika självklar kontrollpunkt som ventilationssystemet i stort när kommunala miljöförvaltningar gör tillsyn. Rutiner för vädring är också något som uppmärksammas vid tillsyn på vård-/äldreboenden.

Förutom bra luftkvalité och ett fullgott solskydd nämnde respondenterna i denna studie att en del vård-/äldreboenden har egna speciallösningar gällande sin beredskap för värmeböljor. Det handlar huvudsakligen om att hålla de boende svala och det kan vara allt från kalla rum, möjlighet att byta rum, tunna kläder, fotbad, solskyddsfaktor, vätskeersättning, kalla drinkar, salta pinnar, is och till och med glassmaskiner. Verksamhetsutövare vid vård-/äldreboenden måste ha tydliga rutiner gällande beredskapen att kunna agera vid en värmebölja och detta kan de kommunala miljöförvaltningarna kontrollera vid inspektionstillfället inom ramen för verksamhetens egenkontroll. Att ha tillräckligt med termometrar på verksamheten för att kunna mäta inomhustemperatur är en av dessa åtgärder inom egenkontrollen som ett par respondenter nämnde i denna studie.

3.4 Kunskaps- och erfarenhetsutbyte

Här beskrivs utifrån denna studies respondenters svar det kunskaps- och erfarenhetsutbyte som kommunala miljöförvaltningar använder vid sin uppdatering av checklistor som specifikt används vid inspektionstillfället av en vård-/äldreboendeenhet. Detta kunskaps- och erfarenhetsutbyte sker både internt inom den egna miljöförvaltningen och externt i samråd med andra kommuners miljöförvaltningar.

Alla respondenter i denna studie använder checklistor vid tillsyn av vård-/äldreboenden (se exempel på en respondents aidentifierade checklista för innevarande år i bilaga 2). Samtliga intervjuade i denna studie angav att de uppdaterar dessa checklistor innan varje ny tillsynsrunda påbörjas. En tillsynsrunda påbörjas efter att kommunens tillsynsplan är klar. I tillsynsplanen ingår hur många tillsynsobjekt varje kommunal miljöförvaltning har tillsyn på enligt miljöbalken och hur stort mängd objekt man har som målsättning att göra tillsyn på under innevarande år. De flesta respondenterna i denna studie har någon form av uppstartsmöte kring uppdatering av checklista som används vid tillsyn på vård-/äldreboenden. Men checklistan kan revideras under innevarande tillsynsrunda om nya råd eller vägledningar tillkommer

från Folkhälsomyndigheten, länsstyrelsen eller inom olika samverkansgrupper med till exempel andra kommuners miljöförvaltningar.

Respondenterna i denna studie nämner att den kommunala miljöförvaltningen måste hålla sig uppdaterad med gällande lagstiftning och av denna anledning används råd, publikationer och vägledningar från Folkhälsomyndigheten alltid vid uppdatering av checklistan. Nästan samtliga respondenter i denna studie har uppdaterat sina checklistor efter coronapandemin och det beror på att Folkhälsomyndigheten alltid är grunden i checklistorna och att deras råd och vägledningar har förändrats markant sedan pandemin.

Checklistorna som används vid inspektionstillfället på vård-/äldreboenden av de kommunala miljöförvaltningarna är oftast omfattande och tillsyn på allmänna utrymmen och hygienrutiner ingår alltid. Några respondenter i denna studie har börjat lyfta bland annat Folkhälsomyndighetens vägledning "Hälsoeffekter av värmeböljor" (Folkhälsomyndigheten, 2022 A) som kunskapsunderlag till revidering av checklistor och några respondenter har också lagt till en kontrollpunkt gällande värmebölja i sina checklistor. Några respondenter i denna studie nämner att de ser klimatanpassning som ett kommande fokusområde vid kommande tillsyn av vård-/äldreboende och kan tänka sig att både köpa in utrustning som till exempel temperaturgivare och lyfta vägledningar från Folkhälsomyndigheten ännu mer än de har gjort hittills.

4 Diskussion

Studien gav utökad förståelse om hur kommunala miljöförvaltningar arbetar med tillsyn av vård-/äldreboendens beredskap för värmeböljor. I diskussionen reflekterar jag utifrån studiens frågeställningar genom att koppla svaren i resultatet med vetenskaplig litteratur och med de vägledningar och rapporter som Folkhälsomyndigheten har givit ut på området gällande hälsoeffekter av värmeböljor. Avsnitt 4.1 behandlar studiens första frågeställning gällande hur dagens tillsyn ser ut på kommunala miljöförvaltningar vid inspektion av vård-/äldreboendens beredskap för värmeböljor och avsnitt 4.2 behandlar studiens andra frågeställning hur tillsynen behöver utvecklas för att förstärka vård-/äldreboendens beredskap för värmeböljor.

4.1 Dagens tillsyn

Samtliga respondenter gav en samstämmig syn på hur klimatanpassning med fokus på värmeböljor ingår i många av de kontrollpunkter som deras nuvarande rutiner och checklistor vid tillsyn innehåller. Alla intervjuade i denna studie är medvetna om de positiva hälsoeffekter förebyggande åtgärder mot värmeböljor har (Martinez, et al., 2019). Att informera om och diskutera riskerna med värmeböljor är redan idag en naturlig del av den tillsyn denna studies respondenter utför vid vård-/äldreboenden på grund av den påverkan extrema väderhändelser som värmeböljor har på hälso- och sjukvårdssystemet i stort (Curtis, et al., 2017). Att utifrån denna diskussion med verksamhetsutövare komma fram till lösningar som både följer lagstiftningen och passar verksamheten bäst är fortsatt en utmaning, men en utmaning som är nödvändig för att skydda de äldres hälsa vid värmeböljor (Bassil K.L. & Cole D.C., 2010). Utmaningen är dels ekonomisk med tanke på hur dyra vissa åtgärder är att utföra och dels kunskapsbaserad med tanke på att det inte alltid är lätt att välja den bästa åtgärden för ändamålet. Men att använda vägledningar från Folkhälsomyndigheten som underlag gör att både försiktighets- och rimlighetsavvägning enligt miljöbalken beaktas. Därför blir det extra viktigt att dessa vägledningar blir ett tydligt underlag på den specifika checklista som används vid inspektionstillfället av en vård-/äldreboendeenhet. (Folkhälsomyndigheten, 2023).

En utmaning för kommunens miljöförvaltningar är att ha tillräckliga resurser för att utföra den tillsyn som behövs. Studien ger en tydlig bild av att det finns skillnader både mellan och inom kommuner gällande mängden tillsynsobjekt i kategorin vård-/äldreboenden och tillgängliga miljöinspektörer som kan utföra tillsyn på dessa objekt.

En tillkomst av fler objekt och ett bortfall av någon inspektör gör tillsammans att tillsynen på vård-/äldreboenden kontinuerligt är i förändring. Därför är rutinerna vid den kommunala miljöförvaltningen gällande revidering av checklistor extra viktigt att fokusera på, eftersom det ger god långsiktighet och kvalitet i tillsynen trots den kontinuerliga förändringen. Att som några respondenter i denna studie använda det kunskapsunderlag som finns i Folkhälsomyndighetens vägledning "Hälsoeffekter av värmeböljor" (Folkhälsomyndigheten, 2022 A) gör att man tidigt i processen kan lägga till en kontrollpunkt i checklisten för tillsyn av vård-/äldreboenden gällande beredskap för värmeböljor.

Förutsättningarna att göra platsbesök på vård-/äldreboenden mellan ordinarie planerad tillsyn försvåras också eftersom denna studie visar att boendes eventuella klagomål och synpunkter på vård-/äldreboendens inomhusklimat nästan aldrig når kommunernas miljöförvaltningar. Att platsbesök i det närmaste helt utförs enligt ett planerat tillsynsintervall har många fördelar, men gör att man inte kan göra den stickprovskontroll gällande vård-/äldreboendes beredskap för värmeböljor som blir fallet vid en oanmäld inspektion (Isenstam 2019, s. 45). Denna studie lyfter därför att det är en fördel om man vid tillsynstillfället förutom verksamhetschefen också kan träffa fastighetsägare, fastighetsskötare, städansvariga och andra nyckelpersoner som kan hjälpa miljö- och hälsoskyddsinspektörerna att få en tydlig helhetsbild av den beredskap som finns. En helhetsbild som bland annat behövs eftersom äldre som bor på vård-/äldreboenden är mer sårbara än övriga äldre (Brown S. & Walker G., 2008).

Denna studie visar att miljöförvaltningarnas tillsynsfokus ändras från år till år och ännu oftare om nya råd och vägledningar kommer miljöförvaltningen tillhanda via Folkhälsomyndigheten eller i samråd med andra kommuners miljöförvaltningar. Förordning (2018:1428) om myndigheters klimatanpassningsarbete (Sveriges riksdag, 2018) skapar förutsättningar även för kommunernas miljöförvaltning att ta del av råd och vägledningar gällande verksamheters beredskap för värmeböljor. Just förutsättningar är något som samtliga respondenter i denna studie nämner och tillsynsfokus har efter pandemiåren varit rutiner för hygien, städning och smittskydd, eftersom man här har funnit avvikelser vid ett flertal tillfällen på vård-/äldreboenden. Men trots detta visar denna studie att tillsynsfokus idag hamnar nära beredskap för värmeböljor med tanke på fokusområdena ventilation och inomhustemperaturer.

Värmeböljor är delvis en fråga som aktualiserades efter värmeböljan året 2018 och de tillsynsvägledningar från Folkhälsomyndigheten som har nämnts i denna studie har varit nya för många av respondenterna. Men oftast handlar detta inte om vare sig okunskap eller ovilja att använda dem, utan snarare att andra frågor gällande tillsynen på vård-/äldreboenden har varit viktigare. Dessutom är det alltid så att verksamhetsutövaren måste ha en god beredskap för värmeböljor inom sin egenkontroll gällande de boendes hälsa och som miljö- och hälsoskyddsinspektör kan man alltid lyfta att verksamhetsutövaren ska ha dokumenterade riskbedömningar gällande vård-/äldreboendeenhetens beredskap för värmeböljor.

4.2 Utveckling

Samtliga intervjuade kommuners miljöförvaltningar i denna studie var överens om att förutsättningarna finns i miljöbalken att även kunna använda den i förebyggande syfte. Men det finns också en väldigt tydlig bild i denna studie bland samtliga respondenter att om proaktiv tillsyn ska fungera krävs främst underlag i form av utredningar om inomhustemperaturer och utredningar om åtgärdsförslag. Denna studie visar med all tydlighet att det även framöver krävs fortsatt underlag för att kunna förelägga verksamhetsutövare på vård-/äldreboenden om konkreta åtgärder för att förebygga värmeböljor och detta underlag är inte möjligt att ta fram utan att förelägga om utredningar först.

Miljötillsyn enligt miljöbalken är oftast reaktiv, det vill säga att den fokuserar oftast på att det finns en konstaterad situation kring någon form av ohälsa. Men det finns forskningsstudier som visar att tidiga varningssystem och förebyggande råd kan minska hälsokonsekvenserna av värmeböljor (Lowe D, et al., 2011). För att kunna agera proaktivt, som fallet blir om man vid ytterligheten vill förelägga om åtgärd för att förebygga effekter av kommande värmeböljor, krävs oftast någon form av sedan tidigare konstaterad problematik kring inomhusklimatet. Men som denna studie visar är det absolut inte omöjligt att kunna förelägga för att förebygga och miljöbalken ger också det tydliga mandat som behövs för att kräva av fastighetsägare/verksamhetsutövare att ohälsa inte ska uppstå under värmeböljor.

Tillsynsfokus gällande värmeböljor har med all säkerhet kommit i skymundan av den coronapandemi som har präglat hela samhället nyligen och här får vi säkert svaret via studier i framtiden. Både vård-/äldreboenden och de kommunala miljömyndigheterna har haft andra saker än värmeböljor att sätta fokus på under en lång och besvärlig tid. Men denna studie visar att förutsättningarna framöver ser annorlunda ut både gällande tillsynsfokus vid de kommunala miljöförvaltningarna, via Folkhälsomyndighetens tillsynsvägledning som underlag, och på de enskilda vård-/äldreboendena. Förutsättningar finns helt klart att framöver skapa en synergi mellan klimatanpassning för beredskap vid värmeböljor och tillsyn på kommunala miljöförvaltningar enligt miljöbalken av vård-/äldreboenden. Att med hjälp av checklistor redan vid inspektionstillfället av ett vård-/äldreboende kunna uppmärksamma verksamhetsutövare på förebyggande klimatanpassning är något som endast enstaka miljöförvaltningar har gjort hittills enligt denna studie, men något som alla tror är vägen att gå framöver. För detta krävs resurser, rätt kompetens, politisk vilja och det som hela denna studie går ut på, nämligen att våga förebygga innan det är för sent.

4.3 Nästa steg

En fortsättning på denna studie kan vara att forska på hur ett samarbete mellan kommuner och dess länsstyrelser kan utvecklas för att främja kommunernas tillsyn gällande vård-/äldreboendes beredskap för värmeböljor. Eftersom länsstyrelser omfattas av förordning (2018:1428) om myndigheters klimatanpassningsarbete (Sveriges riksdag, 2018) så finns det väldigt mycket kunskap som kommuners miljöförvaltningar kan tillskansa sig från sina länsstyrelser. Som exempel kan nämnas den regionala handlingsplan som Länsstyrelsen Skåne har tagit fram utifrån förordningen där man i klartext nämner att handlingsplanen också är framtagen för att ge stöd till kommunernas arbete med klimatanpassning (Länsstyrelsen Skåne, 2020). Här hade det varit intressant att forska mer på hur detta stöd till kommunerna ser ut och kan utvecklas mer.

Ett steg från denna studie och framåt är att involvera fler kommunala miljöförvaltningar för att ytterligare ge en dimension till det kunskaps- och erfarenhetsutbyte som nämns i denna studie som en viktig faktor till framgång gällande revidering av de checklistor som används vid tillsyn av vård-/äldreboenden. En intressant aspekt av detta kunskaps- och erfarenhetsutbyte är också att finna goda exempel på samarbete mellan kommuners miljöförvaltningar och verksamhetsutövare av vård-/äldreboenden för att främja de boendes hälsa vid värmeböljor.

Fler perspektiv att utforska vidare på gällande kommunala miljöförvaltningars tillsyn av vård-/äldreboendes beredskap för värmeböljor är bland annat om det är möjligt att begära in rutinmässiga rapporter från verksamhetsutövare gällande inomhustemperaturer och/eller klagomål på inomhusmiljön från de boende? Hur stor effekt hade coronapandemin när värmeböljan 2018 inte blev lika stort tillsynsfokus som hygien- och städrutiner på vård-/äldreboenden? Vilka resurser behövs gällande fler miljö- och hälsoskyddsinspektörer, politisk vilja, finansiering med mera för att förebyggande klimatanpassning ska bli mer än en punkt på en checklista vid tillsyn av vård-/äldreboendes beredskap mot värmeböljor och gärna innan det är för sent?

5 Slutsats

Studien konstaterar att det finns en tydlig kännedom vid landets kommunala miljöförvaltningar som utför tillsyn enligt miljöbalken om värmeböljor och dess konsekvenser vid vård-/äldreboenden. Merparten av det kommande arbetet ligger på att överföra denna kunskap rent praktiskt till checklistor som används vid inspektion. Att använda redan befintlig tillsynsvägledning från Folkhälsomyndigheten är att föredra enligt samtliga inblandade i denna studie, eftersom här finns både vägledning hur tillsynen bör utföras och hur lagstiftning kan tillämpas för att kunna förelägga för att förbygga effekterna av värmeböljor. Att förelägga verksamhetsutövare enligt principen åtgärdsförslag eller åtgärdsutredningar är att föredra före konkreta förelägganden om åtgärder.

Tack

Jag vill börja med att rikta ett stort tack till min handledare Helena Hanson som verkligen hjälpte mig med allt väsentligt i denna studie både gällande moraliskt stöd och kunskapskompetens.

Jag vill givetvis också rikta mig till er som lät mig intervjua er som en del av denna studie och samtidigt få en inblick i ert spännande arbete med tillsyn enligt miljöbalken. Så med er tillåtelse att tacka er under denna rubrik vill jag härmed säga tack Karin Görjevik (Borås), Ylva Westerström (Burlöv), Anja Olsson (Kristianstad), Meri Gatzouras och Victoria Karlstedt (Landskrona), David Törngren (Linköping), Hanna Bjelkeland (Stockholm), Felicia Nilsson och Ingela Gammelby (Trelleborg), Olof Öhlund (Uppsala), Ingela Jutendahl (Ängelholm) samt Markus Behr och Wictor Linders (Örebro). Ett extra tack till Felicia och Ingela (här ovan) samt övriga på Miljöenheten vid Samhällsbyggnadsförvaltningen i Trelleborgs kommun för en ovärderlig praktikperiod vecka 8–11.

Jag vill också tacka min käresta Elin, mina döttrar Vilma och Saga samt övriga nära och kära för stöd, omtanke och tålamodet med en lite kinkig Mikael under denna process.

Och sist med absolut inte minst vill jag tacka mina kurskamrater, kursansvariga, föreläsare och studievägledare på magisterprogrammet i miljö- och hälsoskydd för ett helt magiskt läsår 22/23.

Referenser

- Bassil KL, Cole DC. (2010). Effectiveness of Public Health Interventions in Reducing Morbidity and Mortality during Heat Episodes: a Structured Review. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 7(3), 991–1001. <https://doi.org/10.3390/ijerph7030991>
- Bryman A. (2011). Samhällsvetenskapliga metoder. (2 [rev.] uppl.). Malmö: Liber.
- Brown S, Walker G. (2008). Understanding heat wave vulnerability in nursing and residential homes. *Building Research & Information*, 36(4), 363–372. <https://doi.org/10.1080/09613210802076427>
- Curtis S, Fair A, Wistow J et al. (2017). Impact of extreme weather events and climate change for health and social care systems. *Environ Health*, 16 (128). <https://doi.org/10.1186/s12940-017-0324-3>
- Folkhälsomyndigheten (2021 A). Folkhälsa i ett förändrat klimat - Folkhälsomyndighetens mål och handlingsplan för klimatanpassning 2021–2024. [Elektronisk]. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/f/folkhalsa-i-ett-forandrat-klimat/>
- Folkhälsomyndigheten (2021 B). Hälsokonsekvenser av klimatförändring - En risk- och sårbarhetsanalys. [Elektronisk]. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/h/halsokonsekvenser-av-klimatforandring-i-sverige-en-risk-och-sarbarhetsanalys/>
- Folkhälsomyndigheten (2021 C). Plan för tillsynsvägledning enligt miljöbalken 2022–2024. [Elektronisk]. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/p/plan-for-tillsynsvagledning-enligt-miljobalken-2022-2024/>
- Folkhälsomyndigheten (2022 A). Hälsoeffekter av värmeböljor - En kunskapsmanställning. [Elektronisk]. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/h/halsoeffekter-av-varmeboljor/>
- Folkhälsomyndigheten (2022 B). Tillsynsvägledning inom hälsoskydd. [Elektronisk]. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/miljohalsa-och-halsoskydd/tillsynsvagledning-halsoskydd/>
- Folkhälsomyndigheten (2022 C). Tillsynsvägledning om temperatur inomhus. [Elektronisk]. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/miljohalsa-och-halsoskydd/tillsynsvagledning-halsoskydd/temperatur/>
- Folkhälsomyndigheten (2023). Värmeböljor - vägledning till handlingsplaner. [Elektronisk]. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/krisberedskap/varmeboljor/>

- Hajat S, O'Connor M, Kosatsky T. (2010). Health effects of hot weather: from awareness of risk factors to effective health protection. *Lancet*, 375(9717), 856–863. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(09\)61711-6](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(09)61711-6)
- Isenstam T. (2019). Juridik för inspektörer. 2., [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Kovats RS, Hajat S. (2008). Heat stress and public health: a critical review. *Annu Rev Public Health*, 29, 41–55. <https://doi.org/10.1146/annurev.publhealth.29.020907.090843>
- Lowe D, Ebi KL, Forsberg B. (2011). Heatwave Early Warning Systems and Adaptation Advice to Reduce Human Health Consequences of Heatwaves. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 8(12), 4623–4648. <https://doi.org/10.3390/ijerph8124623>
- Länsstyrelsen Skåne (2020). Regional handlingsplan för klimatanpassning 2020–2024. [Elektronisk]. Tillgänglig: <https://www.lansstyrelsen.se/skane/om-oss/vara-tjanster/publikationer/2020/regional-handlingsplan-for-klimatanpassning-2020-2024.html>
- Meade RD, Akerman AP, Notley SR, McGinn R, Poirier P, Gosselin P, et al. (2020). Physiological factors characterizing heat-vulnerable older adults: A narrative review. *Environ Int*, 144. <https://doi.org/10.1016/j.envint.2020.105909>
- Martinez GS, Linares C, Ayuso A, Kendrovski V, Boeckmann M & Diaz J. (2019). Heat-health action plans in Europe: Challenges ahead and how to tackle them. *Environmental Research*, 176. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2019.108548>
- Miljösamverkan Sverige (2018). Klimatanpassning i prövning och tillsyn. [Elektronisk]. Tillgänglig: <https://www.miljosamverkansverige.se/miljoskydd/klimatanpassning-i-provning-och-tillsyn/>
- Oudin Åström D, Bertil F, Joacim R. (2011). Heat wave impact on morbidity and mortality in the elderly population: a review of recent studies. *Maturitas*, 69(2), 99–105. <https://doi.org/10.1016/j.maturitas.2011.03.008>
- Rocklöv J, Ebi K, Forsberg B. (2011). Mortality related to temperature and persistent extreme temperatures: a study of cause-specific and age-stratified mortality. *Occup Environ Med*, 68(7):531–536. <https://doi.org/10.1136/oem.2010.058818>
- SMHI (2018 A) Värmebölja. [Elektronisk]. Tillgänglig: <https://www.smhi.se/kunskapsbanken/klimat/varmebolja-1.22372>
- SMHI (2018 B). Sommaren 2018 - Extremt varm och solig. 2018. [Elektronisk]. Tillgänglig: <https://www.smhi.se/klimat/klimatet-da-och-nu/arets-vader/sommaren-2018-extremt-varm-och-solig-1.138134>
- Sveriges riksdag (1998). Miljöbalk (1998:808). [Elektronisk]. Tillgänglig: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/miljobalk-1998808_sfs-1998-808
- Sveriges riksdag (2011). Miljötillsynsförordningen (2011:13). [Elektronisk]. Tillgänglig: Miljötillsynsförordning (2011:13) Svensk författningssamling 2011:2011:13 t.o.m. SFS 2023:137 - Riksdagen
- Sveriges riksdag (2018). Förordning (2018:1428) om myndigheters klimatanpassningsarbete. [Elektronisk]. Tillgänglig: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-20181428-om-myndigheters_sfs-2018-1428
- Watts N, Amann M, Arnell N, Ayeb-Karlsson S, Belesova K, Berry H, et al. (2018). The 2018 report of the Lancet Countdown on health and climate change: shaping the health of

nations for centuries to come. *Lancet*, 392(10163), 2479–2514.:[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)32594-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)32594-7)

Watts N, Amann M, Arnell N, Ayeb-Karlsson S, Beagley J, Belesova K, et al. (2021). The 2020 report of The Lancet Countdown on health and climate change: responding to converging crises. *Lancet*, 397(10269), 129–170. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)32290-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)32290-X)

Bilaga 1 – Intervjuguide

1. Hur jobbar man på tillsynsenheten med tillsyn av vård-/äldreboenden idag, hur många vård-/äldreboenden bedriver man tillsyn på och vilka verktyg, som till exempel checklistor, använder man vid denna tillsyn?
2. Vilken kännedom finns på tillsynsenheten gällande förordningen (2018:1428) om myndigheters klimatanpassningsarbete?
3. Hur använder tillsynsenheten de vägledningar och rapporter som Folkhälsomyndigheten har givit ut under titlarna “tillsynsvägledning om temperatur inomhus”, “klimatförändringens påverkan på folkhälsa”, “hälsoeffekter av värmeböljor” och “värmeböljor - beredskap och vägledning”?
4. Har tillsynsenheten haft faktiska fall där verksamhetsutövare eller fastighetsägare har blivit förelagda för att förebygga effekter av kommande klimatförändringar som till exempel värmeböljor?
5. Vilka åtgärder ser tillsynsenheten som möjliga gällande klimatanpassning vid tillsyn av vård-/äldreboenden?
6. Hur ser tillsynsenheten på möjligheten att med hjälp av befintlig lagstiftning kunna förelägga verksamhetsutövare eller fastighetsägare för att förebygga effekter av klimatförändringar?

Bilaga 2 – Kommunal checklista

En respondents oidentifierade checklista för innevarande år

Tillsyn av lokal för äldreboende 2023

Datum	
Verksamhet	Org.nr.
Besöksadress	Fastighetsbeteckning
Postadress (om annan än ovan)	Telefon
Faktureringsadress (om annan än ovan)	E-post
Ansvarig/kontaktperson	Närvarande vid besöket

Tilltillsbesök

Tilltillsbesök enbart Uppföljning av beslut/föreläggande Inkomna klagomål Annat

Bedömning:

Uppfyller lagstiftningens krav inom kontrollerade områden.

Vid tilltillsbesöket observerades följande brister som kan leda till ohälsan för människor hälsa eller smitta:

-
-
-

Välj Uppföljning av en genomförd åtgärd eller vid nästkommande tilltillsbesök eller redovisa en genomförd åtgärd till samhällsbyggnadsförvaltningen senast 2020-xx-xx. Efter detta kommer förvaltningen att bedöma om det krävs ett beslut om föreläggande för att kraven i lagstiftningen ska uppfyllas.

Uppfyller inte lagstiftningens krav inom kontrollerade områden. Föreläggande om åtgärder kommer att delges er inom kort.

Miljöinspektor xx

1. Uppföljning av ev. brister från tidigare tilltillsbesök	Ja/Nej/Kommentar
Vilka åtgärder har genomförts av förekommande brister från tidigare tilltillsbesök?	
Vilka åtgärder kvarstår?	
Finns det en tidsplan för kvarvarande brister?	
Har det tillkommit brister av inomhusmiljön? (utförda felanmälningar eller upplevelser av otillräcklig inomhusmiljö med fukt, mögel, otillräcklig ventilation eller annat)	
2. Smittrengöringsrutiner	Ja/Nej/Kommentar
Vilka smittrengöringsrutiner finns?	
Finns det tillgång till rengöringsmedel och ytesmutsavläsningsmedel vid samtliga avdelningar?	☐ Ja ☐ Nej
Finns rutiner för kontroll av varmvatten-temperatur, legionella? (temperaturen ska hållas minst 50 gr C vid tappställen)	☐ Ja ☐ Nej
3. Lokalvård	Ja/Nej/Kommentar
Finns det någon ansvarig för städutrustning inom verksamheten?	
Finns städschema? (inkl. höghöjdstädning och storstädning?)	☐ Ja ☐ Nej
Redovisa städfrekvens:	
Redovisa städfrekvens för höghöjdstädning och storstädning:	
Städbarhet: Är golven släta, svåra att rengöra eller har synliga sprickor och andra skador?	☐ Ja ☐ Nej Om ja, beskriv bristen
Belämnas golvbror med ovidkommande material som försvårar städning? (T.ex. kartonger, dekorationer, annat material)	☐ Ja ☐ Nej
Belämnas hyllor med ovidkommande material som försvårar städning? (för att underlätta städningen ska hyllplan, m.m. belämnas med material)	☐ Ja ☐ Nej

Vilka städmetoder används? <i>(Vilka städmetoder ska undvikas, fuktuggning bör undvikas)</i>	☐ Torruggning ☐ Fuktuggning (t.ex. lätt fuktad golvduk) ☐ Våttuggning (t.ex. blått golvduk) ☐ Gärmsuggning ☐ Dammuggning ☐ Dammotorkning Övrigt:
Finns det rutiner för skötsel av städtextiler? Om ja, vilka:	☐ Ja ☐ Nej
Är högstädningen på hyllplan och armaturer tillräcklig?	☐ Ja ☐ Nej
Duschar och toaletter Finns tillgång till varn- och kallvatten, flytande tvål, pappershanddukar och handsprit?	☐ Ja ☐ Nej Om nej, vad saknas:
Städutrymme Är städutrymmet separat, tillräckligt stort och främjar en enkel och hygienisk hantering? Finns mekanisk frånluftventilation? Finns utslagsvask?	☐ Ja ☐ Nej ☐ Ja ☐ Nej ☐ Ja ☐ Nej
4. Inomhusmiljön	Ja/Nej/Kommentar
Ventilation Är alla utrymmen/rum utrustade med luftventiler? Typ av ventilation:	☐ Ja ☐ Nej ☐ Självdrag ☐ Mekanisk frånluft ☐ Mekanisk tilluft ☐ Mekanisk från- och tilluft ☐ Mekanisk från- och tilluft med värmeåterföring (FTX)
Är intaget från OVK-protokollet uppsatt vid entrén?	☐ Ja ☐ Nej
Är luftventiler i rummen avtorkade?	☐ Ja ☐ Nej
Upplever ni problem med luftkvaliteten i lokalerna? <i>T.ex. torrhet, fukt, främmande lukter, drag, damm & partiklar, instäng, m.m.</i>	☐ Ja ☐ Nej Om ja, vad:
Har upplevelser av inomhustemperaturen? <i>Fundera över hela arbetsdagen, alla årstider, samtliga utrymmen.</i>	
Vilken inomhus-temperatur håller ni?	

Övrig information från verksamheten:

LUNDS
UNIVERSITET

WWW.CEC.LU.SE
WWW.LU.SE

Lunds universitet

Miljövetenskaplig utbildning
Centrum för miljö- och
klimatforskning
Ekologihuset
223 62 Lund